

# WYROK

## W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

**Dnia 19 września 2018r.**

Sąd Okręgowy w Suwałkach I Wydział Cywilny w składzie następującym:

Przewodniczący:	SSO Małgorzata Szostak - Szydłowska (spr.)
Sędziowie:	SSO Cezary Olszewski SSO Aneta Ineza Sztukowska
Protokolant:	st. sekr. sąd. Ewa Andryszczyk

po rozpoznaniu w dniu 19 września 2018 roku w Suwałkach

na rozprawie

sprawy z powództwa J. W. i H. W.

przeciwko S. A. , M. A. i J. A.

o zobowiązanie do złożenia oświadczenia woli

na skutek apelacji pozwanych S. A., M. A. i J. A.

od wyroku Sądu Rejonowego w Elku

z dnia 4 czerwca 2018r., sygn. akt I C 999/15

1) oddala apelację;

2) zasądza od pozwanych S. A., M. A. i J. A. solidarnie na rzecz pełnomocnika powodów ustanowionego z urzędu r.pr. J. K. kwotę 2.700 zł (dwa tysiące siedemset złotych) netto, tj. kwotę 3.321 zł (trzy tysiące trzysta dwadzieścia jeden złotych) brutto tytułem kosztów zastępstwa prawnego w postępowaniu przed Sądem II – giej instancji.

SSO Aneta Ineza Sztukowska SSO Małgorzata Szostak - Szydłowska SSO Cezary Olszewski

Sygn. akt I.Ca. 322/18

## UZASADNIENIE

Powodowie J. W. i H. W. w pozwie skierowanym przeciwko J. A., S. A., M. A. domagali nakazania pozwanym złożenia oświadczenia woli, iż nieodpłatnie przenoszą oni na rzecz powodów prawo własności nieruchomości zabudowanej położonej w E. przy ul. (...), dla której Sąd Rejonowy w Elku prowadzi księgę wieczystą Kw nr (...). Nadto wniesli o zasądzenie solidarnie od pozwanych na ich rzecz kosztów procesu. W uzasadnieniu pozwu podali, że w dniu 09 lutego 2015 r. strony zawarły ugodę sądową, na podstawie której pozwani mieli przenieść aktem notarialnym nieodpłatnie na rzecz powodów własność nieruchomości zabudowanej położonej w E. przy ul. (...) w terminie do dnia 30 marca

2015 r. Powodowie mieli ponieść koszty sporządzenia aktu notarialnego. Mimo wezwań pisemnych pozwani nie skontaktowali się w sprawie sporządzenia aktu notarialnego i nie wykonali swojego zobowiązania.

Pozwani J. A., S. A., M. A. wnieśli o oddalenie powództwa. Uzasadniając swoje stanowisko pozwani przyznali, że w dniu 09 lutego 2015 r. pomiędzy stronami została zawarta ugoda sądowa, zgodnie z którą miało dojść do przeniesienia własności wyżej opisanej nieruchomości aktem notarialnym sporządzonym przez notariusza wybranego przez H. W. na jej koszt. Ponadto H. W. i J. W. zobowiązali się dokonać zwrotu na rzecz J. A., S. A. i M. A. wydatków związanych z opłatą za akt notarialny, a także wydatków związanych z opłaconym podatkiem od nieruchomości - do dnia 30 marca 2015 r. O braku woli powodów do realizacji ugody świadczy brak zwrotu kosztów notarialnych i należności za podatek od nieruchomości. Ponadto pozwani podnieśli, że na gruncie stanu faktycznego sprawy nie zaistniały nigdy przesłanki uzasadniające skuteczne odwołanie darowizny z powodu rażącej niewdzięczności J. A., S. A. i M. A., na jakiej to argumentacji został oparty pozew w sprawie zakończonej ugoda, powodowie nie udowodnili rażącej niewdzięczności wszystkich pozwanych wobec nich. Pozwani podnosili, że niewykonanie ugody jest zawinione przez powodów, którzy nie wskazali kancelarii notarialnej i nie zgodzili się na pokrycie kosztów związanych z zawartym aktem notarialnym. Ponadto pozwani podnieśli wątpliwość co do stanu świadomości powodów,

W toku postępowania do udziału w sprawie przystąpił Prokurator Rejonowy w Elku.

Wyrokiem z dnia 4 czerwca 2018 r. sygn. akt: I C 999/15 Sąd Rejonowy w Elku zobowiązał pozwanych: J. A., M. A., S. A. do złożenia oświadczenia woli następującej treści: „J. A., M. A., S. A. przenoszą przysługujące im udziały wynoszące po 1/3 części we własności nieruchomości zabudowanej oznaczonej jako działka nr (...) o powierzchni 449m<sup>2</sup> położonej w E. przy ul. (...), dla której Sąd Rejonowy w Elku Wydział Ksiąg Wieczystych prowadzi księgę wieczystą Kw nr (...) na rzecz H. W. w udziale 3/4 części i J. W. w udziale 1/4 część, zaznaczając, że jest to zgodne z żądaniem powodów H. W. i J. W.” (pkt I); przyznał pełnomocnikowi powodów H. W. i J. W. występującemu z urzędu radcy prawnemu J. K. od Skarbu Państwa (Sądu Rejonowego w Elku) z tytułu wynagrodzenia kwotę 3.600 zł oraz kwotę 23% z tytułu podatku VAT liczonego od wyżej wskazanej kwoty, które to wynagrodzenie nie zostało opłacone (pkt II); nakazał pobrać solidarnie od pozwanych J. A., M. A. i S. A. na rzecz Skarbu Państwa (kasa Sądu Rejonowego w Elku) kwotę 3000 zł tytułem opłaty sądowej od pozwu od uiszczenia której powodowie byli zwolnieni (pkt III).

Podstawą powyższego orzeczenia były następujące ustalenia faktyczne i rozważania prawne Sądu I instancji:

B. W. (1) i H. W. byli właścicielami na prawach wspólności ustawowej małżeńskiej nieruchomości zabudowanej położonej w E. przy ul. (...), oznaczonej nr geod. 609 o powierzchni 449 m<sup>2</sup>, dla której Sąd Rejonowy w Elku Wydział Ksiąg Wieczystych prowadzi księgę wieczystą o nr (...).

Aktem notarialnym z dnia 30 grudnia 2008 r. sporządzonym przed notariuszem R. K. w Kancelarii Notarialnej w K., B. i H. małż. W. zawarli z J. A., M. A. i S. A. umowę darowizny, na podstawie której B. i H. małżonkowie W. - zastrzegając na swoją rzecz i swojego syna J. W. służebność osobistą mieszkania w znajdującym się na nieruchomości domu mieszkalnym - darowali przedmiotową nieruchomość w udziałach wynoszących po 1/3 część J. A., M. A. i S. A., zaś J. A., M. A. i S. A. oświadczyli, że darowiznę tę w określonych wyżej udziałach przyjmują i ustanawiają na rzecz B. i H. W. oraz J. W. dożywotnią służebność osobistą polegającą na prawie bezpłatnego korzystania przez nich ze wszystkich pomieszczeń znajdujących się w opisanym domu mieszkalnym, położonym w E. przy ul. (...).

Dnia 10 listopada 2010 r. w sprawie sygn. akt I C 309/10 B. i H. W. wystąpili do Sądu Rejonowego w Elku z pozwem przeciwko J. A., M. A., S. A. wnosząc o odwołanie darowizny opisanej wyżej nieruchomości z uwagi na rażącą niewdzięczność pozwanych polegającą na stosowaniu przemocy fizycznej i psychicznej wobec powodów.

W międzyczasie zostało wszczęte postępowanie karne przeciwko J. A.. Wyrokiem z dnia 03 grudnia 2013 r. Sąd Rejonowy w Elku w sprawie sygn. akt II K 1/11, uznał J. A. za winną tego, że w maju 2010 r. pozbawiła H. W. wolności w ten sposób, że wywiozła ją do swego mieszkania w K., gdzie pozostawiła ją zamkniętą przez okres nie krótszy niż 7 dni i nie dłuższy niż 14 dni tj. czynu z art.189 § 2 k.k. oraz tego, że w okresie od 08 kwietnia 2010 r. do 30 czerwca 2010 r. w K., przywłaszczyła sobie pieniądze w kwocie 1.663,76 zł stanowiące własność J. W. w ten sposób, że bez zgody

pokrzywdzonego założyła konto w banku (...) / K., na które wpływała jego emerytura i zasiłek pielęgnacyjny, czym działała na szkodę w/w t.j. czynu z art. 284 § 1 kk. Za powyższe czyny J. A. została wymierzona kara łączna jednego roku pozbawienia wolności, którą to karę warunkowo zawieszono na okres próby lat trzech. Ponadto J. A. została uznana za winną tego, że w okresie od połowy marca 2010 r. do dnia 29 maja 2010 r. w K. i R. przywłaszczyła sobie cudze dokumenty stwierdzające tożsamość w postaci dowodów osobistych H. W. i B. W. (1) tj. czynu z art. 275 § 1 k.k. skazując ją i wymierzając za ten czyn karę grzywny w wysokości 100 stawek dziennych ustalając wysokość stawki na kwotę 10 zł. Wyrokiem z dnia 15 maja 2014 r. Sąd Okręgowy w Suwałkach II Wydział Karny utrzymał powyższy wyrok w mocy.

W trakcie postępowania w sprawie sygn. akt I C 309/10 o odwołanie darowizny zmarł B. W. (1). Postanowieniem z dnia 03 listopada 2014 r. w sprawie sygn. akt I Ns 609/14, Sąd Rejonowy w Elku stwierdził, że spadek po B. W. (1) zmarłym w dniu 09 września 2013 r. nabyli: żona H. W. oraz syn J. W.- każde z nich w 1/2 części.

W dniu 09 lutego 2015 r. pomiędzy H. W. i J. W. a J. A., M. A. i S. A. doszło do zawarcia ugody sądowej w sprawie sygn. akt. I C 309/10, na podstawie której pozwani J. A., S. A., M. A. zobowiązali się przenieść na własność powodów nieruchomość zabudowaną położoną w E. przy ul. (...), dla której Sąd Rejonowy w Elku Wydział Ksiąg Wieczystych prowadzi księgę KW o nr (...) aktem notarialnym sporządzonym przez notariusza wybranego przez powódkę H. W. i na jej koszt- na rzecz H. W. i J. W. (pkt 1 ugody). W pkt. 2 ugody powodowie H. W. i J. W. zobowiązali się zwrócić pozwanym J. A., S. A. i M. A. wydatki związane z opłatą za akt notarialny sporządzony w Kancelarii Notarialnej w K. R. K.- umowa darowizny oraz oświadczenie o służebności osobistej w kwocie 1.732,20 zł oraz za 6 lat kwotę podatków od nieruchomości na rzecz Urzędu Miasta w E. według wykazu sporządzonego przez ten urząd. Wobec faktu zawarcia ugody, Sąd Rejonowy w Elku, postanowieniem z dnia 09 lutego 2015 r. umorzył postępowanie w sprawie sygn. akt I C 309/10.

Pomiędzy stronami nie doszło ani do zawarcia aktu notarialnego przenoszącego własność nieruchomości na powodów H. W. i J. W., ani do zwrotu przez nich na rzecz pozwanych kwot, o których mowa w pkt. 2 ugody. Pozwani nie występowali do Sądu Rejonowego o nadanie klauzuli wykonalności odnośnie obowiązku zapłaty wynikającego z pkt. 2 ugody i nie wszczynali postępowania egzekucyjnego w tej mierze.

W dniu 23 marca 2015 r. pozwani J. A., M. A. i S. A. udzielili notarialnego pełnomocnictwa adw. S. S., upoważniając go do dokonania w ich imieniu umowy przeniesienia prawa własności przedmiotowej nieruchomości na rzecz J. W. i H. W. zgodnie z zawartą ugodą w dniu 09 lutego 2015 r.

Po ustaleniu z notariuszem A. G. prowadzącą kancelarię notarialną w E., jakie dokumenty niezbędne są do sporządzenia aktu przeniesienia własności nieruchomości, pismem z dnia 30 marca 2015 r. pełnomocnik powodów skierował do pozwanych J. A., M. A. i S. A. pismo, w którym wnosił o skontaktowanie się z nim w sprawie uzgodnienia terminu podpisania aktu notarialnego zgodnie z postanowieniem ugody sądowej, ponadto wniósł o przesłanie zaświadczenia o wysokości opłaconego przez pozwanych podatku od darowizny. Ponadto pomiędzy pełnomocnikami stron prowadzona była korespondencja e-mail w okresie od 30 marca 2015 r. do 10 kwietnia 2015 r. na temat przedstawienia niezbędnych do zawarcia aktu notarialnego dokumentów wymaganych przez notariusza (zaświadczenie z Urzędu Skarbowego dotyczącego obowiązku podatkowego w związku z darowizną z 2008 r.) oraz przedstawienia informacji o wysokości uiszczanego przez pozwanych podatku od nieruchomości oraz możliwych terminów zawarcia aktu notarialnego. Pozwani nie przedstawili wymaganych dokumentów i ostatecznie, pomimo składanych deklaracji odnośnie możliwości porozumienia w tej mierze - także w trakcie prowadzonego postępowania w niniejszej sprawie - do zawarcia umowy przeniesienia własności przez pozwanych na rzecz powodów nie doszło.

W trakcie trwania postępowania w sprawie, postanowieniem z dnia 28 listopada 2016 r. Sąd Rejonowy w Elku w sprawie sygn. akt. III RNs 489/16 ustanowił kuratora osobie niepełnosprawnej- J. W., powierzając obowiązki kuratora B. W. (2). Sad upoważnił kuratora do pomocy J. W. w podejmowaniu przez niego czynności prawnej polegającej na przeniesieniu na jego rzecz udziału w nieruchomości zabudowanej położonej w E. przy ul. (...) oraz innych czynności prawnych i faktycznych koniecznych do wykonania ugody sądowej zawartej przed Sądem Rejonowym w Elku dnia 09

lutego 2015 r. w sprawie sygn. akt I C 309/10, w tym do składania oświadczeń przed sądami i organami administracji publicznej w sprawach dotyczących realizacji ww. ugody.

W Sądzie Okręgowym w Suwałkach I Wydział Cywilny toczyło się postępowanie z wniosku Prokuratora Okręgowego w Suwałkach z udziałem J. W. o ubezwłasnowolnienie. Postanowieniem z dnia 25 października 2017 r. w sprawie sygn. akt. I Ns 103/17 Sąd Okręgowy w Suwałkach ubezwłasnowolnił całkowicie J. W. z powodu upośledzenia umysłowego. Opiekunem całkowicie ubezwłasnowolnionego J. W. została ustanowiona B. W. (2).

H. W. i jej syn J. W. mieszkają w przedmiotowej nieruchomości przy ul. (...) w E.. H. W. w chwili obecnej ma 85 lat; utrzymuje się z emerytury w wysokości 1.360 zł. J. W. ma obecnie 45 lat i utrzymuje się z zasiłku w wysokości 639 zł.

W tak ustalonym stanie faktycznym Sąd Rejonowy uznał, że roszczenie powodów zasługuje na uwzględnienie.

Sąd Rejonowy wskazał, że postępowanie w sprawie sygn. akt I C 309/10 w przedmiocie odwołania darowizny dokonanej w dniu 30 grudnia 2008 r. zakończyło się zawarciem między stronami ugody sądowej w dniu 09 lutego 2015 r., na mocy której pozwani zobowiązali się dokonać zwrotnego przeniesienia własności przedmiotowej nieruchomości na rzecz powodów w terminie do dnia 30 marca 2015 r. z tym, że akt notarialny miał zostać sporządzony przez notariusza wybranego przez powodów oraz na ich koszt. Ugoda ta nie podlega jednak badaniu w przedmiotowej sprawie. Jest ona tytułem egzekucyjnym i podlega wykonaniu. W ugodzie tej strony nie określiły terminu zwrotu wskazanych należności, w sposób mało precyzyjny określono, że powodowie mają zwrócić pozwany podatek od nieruchomości za okres sześciu lat (a więc bez wskazania konkretnej kwoty) według wykazu sporządzonego przez Urząd Miasta w E.. Zapis ugody nie pozwala na wysunięcie wniosku, że zawarcie umowy mającej na celu zwrotne przeniesienie własności nieruchomości uzależnione było od wykonania pkt. 2 ugody. Takiego sformułowania brak jest w zawartej ugodzie. Pozwani mają prawo domagać się zapłaty od powodów tej należności, po przedstawieniu wykazu, o którym mowa w pkt. 2 ugody. Nie mogli natomiast odmówić na tej podstawie wykonania pkt. 1 ugody, czyli zawarcia umowy przeniesienia własności nieruchomości.

Brak jest też dowodów na to, że inny notariusz odmówił zgody na sporządzenie aktu notarialnego w przedmiotowej sprawie, z uwagi na powzięte wątpliwości odnośnie stanu świadomości powodów i możliwości swobodnego powzięcia przez nich decyzji i wyrażenia woli. Notariusz A. G. nawet nie widział powodów, kontaktując się odnośnie możliwości sporządzenia aktu wyłącznie z ich pełnomocnikiem.

Sąd Rejonowy zwrócił także uwagę, że w trakcie prowadzonego postępowania w sprawie doszło do ubezwłasnowolnienia całkowitego J. W. z powodu upośledzenia umysłowego. W dniu 20 marca 2018 r. został ustanowiony opiekun prawny J. W. w osobie B. W. (2). Natomiast w przypadku H. W., to ani Prokurator Okręgowy w Olsztynie, ani Prokurator Okręgowy w Suwałkach nie wystąpili z takim wnioskiem do Sądu Okręgowego, nie widząc ku temu podstaw. Sąd Rejonowy miał również na względzie, że H. W. była badana przez biegłego sądowego z zakresu psychologii i psychiatrii w związku z prowadzonym postępowaniem karnym w sprawie sygn. akt II K 1/11, w której występowała w charakterze pokrzywdzonej. W związku z tym Sąd Rejonowy uznał, że w chwili obecnej niecelowym jest dopuszczanie dowodu z kolejnych opinii biegłych sądowych, którzy mieliby wypowiedzieć się na okoliczność stanu psychicznego powodów, ich zdolności do świadomego podejmowania decyzji i wyrażania woli. Z tych przyczyn Sąd Rejonowy oddalił wnioski dowodowe w tej mierze.

W dalszej kolejności Sąd Rejonowy zważył, że w chwili wniesienia pozwu w niniejszej sprawie, zarówno J. W., jak i H. W. mieli pełną zdolność do czynności prawnych. Do ubezwłasnowolnienia całkowitego J. W. doszło dopiero w trakcie trwania niniejszego procesu, na mocy postanowienia Sądu Okręgowego w Suwałkach z dnia 25 października 2017 r. Brak zdolności postulacyjnej wywołanej zaburzeniami psychicznymi zasadniczo jednak nie powoduje nieskuteczności lub nieważności czynności.

Powodowie występując z niniejszym pozwem wyrazili swoje żądanie odzyskania z powrotem własności swojej nieruchomości, do czego uzyskali prawo na podstawie ugody z dnia 09 lutego 2015 r. Taką wolę powodowie potwierdzili także w trakcie trwania postępowania w sprawie, a ponadto byli reprezentowani przez fachowego

pełnomocnika. Poza tym osoba z zaburzeniami psychicznymi, mająca zdolność procesową, może udzielić pełnomocnictwa procesowego.

Mając na względzie powyższe rozważania Sąd Rejonowy na zasadzie art. 64 k.c. i art. 1047 k.p.c. zważył, że źródłem obowiązku pozwanych do przeniesienia własności przedmiotowej nieruchomości jest pkt 1 ugody sądowej z dnia 09 lutego 2015 r., który miał być wykonany do dnia 30 marca 2015 r. i z tych przyczyn zobowiązał pozwanych: J. A., M. A., S. A. do złożenia oświadczenia woli zgodnie z treścią pozwu.

O brakujących kosztach sądowych Sąd Rejonowy orzekł w oparciu o art. 113 ust. 1 ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, nakazując pobrać solidarnie od pozwanych na rzecz Skarbu Państwa (kasa Sądu Rejonowego w Elku) kwotę 3.000 zł tytułem brakującej opłaty sądowej, od której uiszczenia powodowie zostali zwolnieni.

O wynagrodzeniu należnemu pełnomocnikowi powodów radcy prawnemu J. K. działającemu z urzędu, Sąd Rejonowy orzekł na zasadzie § 6 pkt 6 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego z urzędu.

Apelację od powyższego wyroku w części uwzględniającej powództwo (pkt I i III wyroku) wnieśli pozwani, zarzucając:

1) naruszenie przepisów postępowania, które mogło mieć istotny wpływ na treść zaskarżonego wyroku tj.:

a) art. 233 § 1 k.p.c. poprzez brak wszechstronnej oceny materiału dowodowego zgromadzonego w sprawie polegający na pominięciu przez Sąd Rejonowy twierdzeń pozwanych zawartych w ich pismach procesowych, wskazujących na brak wykazywania przez pozwanych rozeznania i możliwości rozpoznawania przez nich znaczenia własnych czynów zarówno w toku podpisywania ugody w dniu 9 lutego 2015 r., jak i w trakcie postępowania w niniejszej sprawie; pominięciu, że pozwani nie mieli możliwości wywiązać się z zawartej ugody ze względu na brak rzeczywistej woli powodów wywiązania się z postanowień ugody oraz okoliczności, że powodowie nie poczynili kroków celem wywiązania się ze zobowiązań wynikających z zawartej ugody, co w konsekwencji doprowadziło Sąd I instancji do błędnych ustaleń faktycznych w postaci:

- wskazania, że to pozwani odmówili wykonania ugody zawartej między stronami dnia 9 lutego 2015 r. w związku z czym zasadnym było zobowiązanie ich przez Sąd do złożenia oświadczenia woli o treści wskazanej w punkcie 1) wyroku;
- przyjęcia, że w niniejszej sprawie niecelowe było dopuszczenie dowodu z opinii zespołu biegłych psychologa, psychiatry i neurologa celem wypowiedzenia się przez tych specjalistów na temat stanu psychicznego powodów oraz ich zdolności do świadomego podejmowania decyzji i wyrażania woli;
- pominięcia, że ugoda zawarta między stronami dnia 9 lutego 2015 r. była niedookreślona w zakresie zobowiązań J. W. i H. W. na rzecz pozwanych, będąc w związku z tym niewykonalna i nieegzekwowalna z czego skorzystali powodowie uchylając się od wypełnienia przyjętych na siebie w przedmiotowej ugodzie zobowiązań,

b) art. 227 k.p.c. w zw. z art. 217 § 1 k.p.c. w zw. z art. 278 § 1 k.p.c. poprzez oddalenie wniosku pozwanych o dopuszczenie i przeprowadzenie dowodu z opinii biegłych neurologa, psychologa i psychiatry na okoliczności wskazane w odpowiedzi na pozew w sytuacji, gdy obserwacja powodów w toku postępowania oraz sygnalizowane przez pozwanych kwestie związane ze zdrowiem powodów oraz z brakiem możliwości porozumienia się z nimi nakazywały Sądowi powziąć wątpliwości co do stanu psychicznego powodów i zasięgnąć w niniejszej sprawie wiadomości specjalnych celem ustalenia rzeczywistego stanu psychicznego powodów oraz ich zdolności percepcyjnych.

c) art. 227 k.p.c. w zw. z art. 217 § 1 k.p.c. w zw. z art. 299 k.p.c. poprzez oddalenie wniosku o przesłuchanie stron i w konsekwencji nieprzeprowadzenie tej czynności w postępowaniu, w sytuacji gdy w niniejszej sprawie czynność przesłuchania stron była konieczna,

d) art. 162<sup>1</sup> k.p.c. poprzez brak umożliwienia pozwanej w drodze stosownego zarządzenia Sądu lub postanowienia możliwości utrwalania przebiegu rozpraw za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk, w sytuacji gdy nie stała temu na przeszkodzie prawidłowość postępowania,

e) naruszenie przepisów prawa materialnego tj. art. 5 k.c. poprzez brak jego zastosowania w niniejszej sprawie i uwzględnienie na skutek tego powództwa, podczas gdy powodowie czynią z przysługującego im prawa użytek sprzeczny z zasadami współzycia społecznego nie zasługując tym samym na ochronę prawną.

Mając na uwadze powyższe zarzuty pozwani wnieśli o zmianę zaskarżonego wyroku poprzez oddalenie powództwa i zasądzenie od powodów na ich rzecz kosztów postępowania za obie instancje, ewentualnie uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi I instancji do ponownego rozpoznania.

Powodowie w odpowiedzi apelację wnieśli o jej oddalenie apelacji i zasądzenie od pozwanych na ich rzecz kosztów procesu, w tym kosztów zastępstwa procesowego.

Prokurator Okręgowy w Suwałkach wniósł o oddalenie apelacji powodów.

### **Sąd Okręgowy zważył, co następuje:**

Apelacja powodów, jako bezzasadna, podlegała oddaleniu.

Sąd pierwszej instancji należycie ustalił stan faktyczny przedmiotowej sprawy i trafnie ocenił materiał dowodowy zebrany w postępowaniu, które przeprowadził z poszanowaniem zasad określonych przepisami kodeksu postępowania cywilnego nie dopuszczając się przy tym uchybień wskazywanych w apelacji. Z tych przyczyn Sąd Odwoławczy przyjął za własne ustalenia faktyczne, a także podzielił ocenę prawną ustalonego stanu faktycznego wyrażoną Sąd Rejonowy.

W ocenie Sądu Okręgowego, Sąd Rejonowy słusznie w oparciu o materiał dowodowy zgromadzony w sprawie przyjął, że ugoda sądowa z dnia 9 lutego 2015 r. została ważnie zawarta i nie zachodziły przesłanki warunkujące jej bezskuteczność, stąd zobowiązał pozwanych do złożenia określonego tą ugodą oświadczenia woli.

Podkreślić należy, że ugoda sądowa jest nie tylko czynnością procesową, dokonywaną w formie przewidzianej prawem procesowym, z którą wiąże się zamierzony przez strony skutek w postaci wyłączenia dalszego postępowania sądowego co do istoty sporu i umorzenia postępowania. Zawarte w treści ugody porozumienie co do istniejącego między stronami stosunku prawnego ma charakter zgodnego oświadczenia woli, a więc czynności prawnej zmierzającej do wywołania skutków w dziedzinie prawa materialnego. W tym zakresie zawarte przed sądem porozumienie jest ugodą w rozumieniu art. 917 k.c., w którym strony czynią sobie wzajemnie ustępstwa w zakresie istniejącego między nimi stosunku prawnego w tym celu, aby uchylić niepewność co do roszczeń wynikających z tego stosunku lub zapewnić ich wykonanie albo by uchylić spór istniejący lub mogący powstać. Do samej istoty ugody należy zatem rezygnacja przez stronę z części swoich żądań. Ustępstwa wzajemne stron należy pojmować subiektywnie (a więc odnosić je nie do rzeczywistej, obiektywnie ustalonej treści stosunku prawnego, ale przekonania każdej ze stron co do wielkości i wagi poszczególnych roszczeń z niego wynikających) i bardzo szeroko (patrz: postanowienie Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z dnia 29 marca 2013 r., sygn. akt I ACz 1181/12, Legalis nr 738745).

Nie można też przyjąć, że postanowienie sądu o umorzeniu postępowania w wyniku zawartej ugody sanuje jej wady. Kontrola zawartej ugody ogranicza się do badania prawidłowości ugody w świetle twierdzeń stron, bez postępowania dowodowego i nie może mieć charakteru ostatecznego w tym sensie, by wyłączała dopuszczalność późniejszego wykazania w procesie umożliwiającym pełne wykorzystanie materiału dowodowego, że nie odpowiada warunkom ważności lub skuteczności. Takie rozwiązanie jest też konsekwencją faktu, że ugoda sądowa nie korzysta z powagi

rzeczy osądzonej i w aktualnym stanie prawnym brak wystarczających podstaw do zacierania różnic między nią a prawomocnym wyrokiem (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 11 września 1991 r., III CZP 80/91, Legalis nr 76012).

Uгода kształtuje jednak stan określany jako stan rzeczy ugodzonej. Z punktu więc widzenia procesowego samo odwołanie czynności procesowej w tym względzie nie wystarczy do wzruszenia czynności materialnoprawnej. Do obowiązków strony bowiem należy wskazanie przyczyny wadliwości oświadczenia, do sądu zaś należy ocena, czy przyczyny te są dostateczne do skutecznego uchylecia się od skutków oświadczenia woli zawartego w ugodzie (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 26.4.1982 r., IV CZ 62/82, Legalis nr 23113). W przypadku wytoczenia ponownego powództwa w tej samej sprawie pomiędzy tymi samymi stronami w sprawie zakończonej ugodą sądową, każda ze stron (uczestników) może podnieść zarzut rzeczy ugodzonej, którego uwzględnienie doprowadzi do oddalenia powództwa. *Exceptio rei transactae* jest zarzutem materialnoprawnym (tak m.in.: orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 16.10.1934 r., C II 1451/34, OSN 1935, Nr 3, s. 335–336; M. Richter, *Uгода sądowa*, Nowa Palestra 1933, Nr 5, s. 17–18).

Przenosząc powyższe rozważania na okoliczności przedmiotowej sprawy, w ocenie Sądu Okręgowego, nie można podzielić zarzutów skarżących, iż w niniejszej sprawie ponownej ocenie podlegała kwestia istnienia przesłanek odwołania darowizny w związku z rażąco niewdzięcznością pozwanych wobec powodów. Należy bowiem zwrócić uwagę, że w sprawie zarejestrowanej w Sądzie Rejonowym w Ełku pod sygn. akt I C 309/10 powodowie B. W. (1) i H. W., a następnie H. W. i J. W. wystąpili przeciwko J. A., M. A. i S. A. z pozwem o zwrotne przeniesienie własności nieruchomości w związku z odwołaniem darowizny sporządzonej aktem notarialnym w dniu 30 grudnia 2008 r. z uwagi na rażąco niewdzięczność pozwanych wobec powodów. Sprawa ta zakończyła się zawarciem ugody między stronami w dniu 9 lutego 2015 r. Oznacza to, że ugoda zawarta przed sądem ma przymiot powagi rzeczy „ugodzonej”, a zatem niedopuszczalna jest w niniejszej sprawie ocena przesłanek dotyczących odwołania darowizny w związku z rażąco niewdzięcznością pozwanych wobec powodów. Jakkolwiek w treści ugody pozwani nie przyznali wprost, iż dopuścili się rażącej niewdzięczności względem powodów, niemniej strony złożyły zgodne oświadczenia woli i zakończyły istniejący proces i spór na tle podstaw do odwołania darowizny. Cel wytoczonego powództwa został osiągnięty i w wyniku zawarcia ugody powstało m.in. zobowiązanie pozwanych do złożenia oświadczenia woli w przedmiocie przeniesienia prawa własności nieruchomości.

W niniejszej sprawie Sąd Rejonowy słusznie też wskazał, że ugoda zawarta w dniu 9 lutego 2015 r. w sprawie o sygn. akt: I. C. 309/10 określała dwa zobowiązania, jakie strony miały czynić względem siebie nawzajem. Pierwsze z nich polegało na tym, że pozwani J. A., S. A. i M. A. zobowiązali się przenieść własność przedmiotowej nieruchomości aktem notarialnym sporządzonym przez notariusza wybranego przez powódkę H. W. i na jej koszt na rzecz H. W. i J. W. do dnia 30 marca 2015 r. (pkt 1 ugody). Drugie zaś polegało na tym, że powodowie H. W. i J. W. zobowiązali się zwrócić pozwanym J. A., S. A. i M. A. wydatki związane z opłatą za akt notarialny sporządzony w kancelarii notarialnej w K. R. K. w postaci umowy darowizny i oświadczenia o służebności osobistej w kwocie 1.732,20 zł oraz kwotę podatków od nieruchomości na rzecz Urzędu Miasta w E. za 6 lat według wykazu sporządzonego przez ww. urząd (pkt 2 ugody).

Wbrew twierdzeniom apelujących, oba te zobowiązania były od siebie niezależne, w treści ugody nie zostały ze sobą powiązane i spełnienie każdego z nich nie było uwarunkowane jakimikolwiek zastrzeżeniami. W szczególności spełnienie zobowiązania pozwanych nie było w żadnym razie uzależnione od uprzedniego spełnienia zobowiązania powodów i odwrotnie. Oznacza to, że brak uiszczenia przez powodów na rzecz pozwanych wydatków, o których mowa w pkt 2 ugody, nie miał żadnego wpływu na ocenę istnienia zobowiązania pozwanych do przeniesienia własności nieruchomości na rzecz powodów, o którym mowa w pkt 1 ugody. Gdyby przeniesienie własności nieruchomości było uwarunkowane od uprzedniego rozliczenia wydatków, taki zapis powinien znaleźć się w treści ugody. Skoro więc przeniesienie własności nieruchomości było bezwarunkowe, to pozwani nie mogli uchylić się od złożenia takiego oświadczenia woli na tej podstawie, iż powodowie nie uiszcili na ich rzecz ww. kwot. Obowiązek przeniesienia własności nieruchomości istnieje niezależnie od wykonania pkt 2 ugody, jak słusznie uznał Sąd Rejonowy w przedmiotowej sprawie.

Zdaniem Sądu Okręgowego, także kwestia, po której stronie leżały okoliczności, z powodu których nie doszło do realizacji ugody nie ma znaczenia dla merytorycznego rozstrzygnięcia niniejszej sprawy. Jeżeliby bowiem nawet uznać (do czego nie ma jednak podstaw), iż wyłącznie brak współdziałania ze strony powodów uniemożliwił podpisanie przez pozwanych aktu notarialnego obejmującego przeniesienie własności nieruchomości lub inne okoliczności dotyczące powodów stanowiły po temu przeszkodę, sytuacja taka nie uchylałaby istnienia obowiązku pozwanych do złożenia oświadczenia woli określonego w zawartej przez strony ugodzie i nie prowadziłyby do oddalenia powództwa, które i w takich razie byłoby uzasadnione. Kwestia ta miałaby znaczenie jedynie dla zasadności obciążania pozwanych kosztami procesu w niniejszej sprawie, w sytuacji gdyby pozwani powołując się na okoliczności leżące po stronie powodów uniemożliwiające przeniesienie własności nieruchomości w uzgodzonym terminie przy pierwszej czynności procesowej uznali powództwo. Taka zaś sytuacja nie miała miejsca, a pozwani konsekwentnie wnosili o oddalenie powództwa kwestionując istnienie swego obowiązku przeniesienia własności co do zasady.

W niniejszej sprawie Sąd Rejonowy poddając ocenie kwestię przyczyn nie zawarcia umowy notarialnej przenoszącej własność nieruchomości, słusznie zwrócił uwagę, że brak jest dowodów, iżby notariusz odmówił sporządzenia aktu notarialnego z uwagi na stan psychiczny powodów. Przesłuchana w niniejszej sprawie świadek A. G. - wykonująca zawód notariusza - z którą pełnomocnik powodów prowadził wstępne rozmowy odnośnie sporządzenia aktu notarialnego przyznała, że nie zna powodów i w ogóle z nimi nie rozmawiała (k. 95v-96). Trudno więc bronić stanowiska, że to z powodu odmowy notariusza sporządzenia aktu notarialnego przenoszącego własność nieruchomości nie doszło do zawarcia umowy. Ponadto należy zwrócić uwagę, że pełnomocnik powodów jeszcze przed ostatecznym terminem na przeniesienie własności nieruchomości zwracał uwagę pełnomocnikowi pozwanych na konieczność ustalenia terminu u notariusza na sporządzenie aktu notarialnego i wnioskował o wskazanie kwoty, jaką powodowie mieliby uiścić na rzecz pozwanych w celu realizacji postanowień ugody, jak też zwracał się do pozwanych o przedstawienie wymaganych przez notariusza dokumentów potwierdzających rozliczenie podatkowe (k. 86, 101). Pozwani powyższych formalności nie dopełnili.

Nie można zgodzić się z zarzutem apelacji, że Sąd Rejonowy dopuścił się naruszenia art. 233 k.p.c. poprzez brak wszechstronnej oceny dowodów. Zgodnie z art. 233 § 1 k.p.c., sąd ocenia wiarygodność i moc dowodów według własnego przekonania, na podstawie wszechstronnego rozważenia zebranego materiału. Ocena ta musi być zgodna z zasadami logiki, doświadczenia życiowego oraz uwzględniać całokształt materiału dowodowego zgromadzonego w sprawie. Skuteczne postawienie zarzutu naruszenia przez sąd art. 233 § 1 k.p.c. wymaga wykazania, że sąd uchybił zasadom logicznego rozumowania lub doświadczenia życiowego - to bowiem jedynie może być przeciwstawione uprawnieniu sądu do dokonywania swobodnej oceny dowodów. Nie jest natomiast wystarczające przekonanie strony o innej niż przyjął sąd wadze (doniosłości) poszczególnych dowodów i ich odmiennej ocenie niż ocena sądu (por. orzeczenie SN z dnia 6 listopada 1998 r, II CKN 4/98). Ocena dowodów przeprowadzona z zachowaniem tych reguł mieści się w granicach wyznaczonych przez zasadę swobodnej oceny dowodów wprowadzoną w art. 233 k.p.c. Nie jest wystarczającym uzasadnieniem zarzutu naruszenia normy art. 233 § 1 k.p.c. przedstawienie przez stronę skarżącą własnej oceny dowodów i wyrażenie dezaprobaty dla oceny prezentowanej przez sąd pierwszej instancji. Skarżący ma obowiązek wykazania, że sąd a quo wywiódł z materiału procesowego wnioski sprzeczne z zasadami logiki lub doświadczenia życiowego, względnie pominął w swojej ocenie istotne dla rozstrzygnięcia wnioski wynikające z konkretnych dowodów – grupy dowodów) – por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 24 stycznia 2013 r. w sprawie I ACa 1075/12, Lex nr 1267341.

Podniesione zatem przez apelujących zarzuty w tym zakresie nie mogłyby być uwzględnione, skoro braku wszechstronnej oceny dowodów w niniejszej sprawie upatrywali oni w pominięciu „twierdzeń Pozwanych zawartych w ich pismach procesowych” Oczywiście jest, że twierdzenia strony zawarte w pismach procesowych, tak jak informacyjne wyjaśnienia strony (art. 212 §1 k.p.c.), nie mają mocy dowodowej – nie podlegają wartościowaniu z punktu widzenia art. 233 § 1 k.p.c.

W przekonaniu Sądu Okręgowego, zamierzonych skutków procesowych nie wywołują również zarzuty apelacji dotyczące naruszenia prawa procesowego, tj. 227 k.p.c. w zw. z art. 217 § 1 k.p.c. w zw. z art. 278 § 1 k.p.c., za pomocą



których skarżący kwestionuje ważność ugody z dnia 9 lutego 2015 r. oraz czynności procesowych podjętych przez powodów w niniejszej sprawie. W niniejszej sprawie pozwani domagali się przeprowadzenia dowodu celem ustalenia, że doszło do zawarcia ugody przez powodów w stanie wyłączającym świadome albo swobodne powzięcie decyzji i wyrażenie woli. Zdaniem Sądu Okręgowego, dopuszczenie dowodu w postaci opinii biegłych psychiatry i psychologa w tym kierunku było jednak zbędne dla rozstrzygnięcia sprawy.

Podkreślić należy, że zawierając ugodę, czy też występując z pozwem w niniejszej sprawie, powodowie byli pełnoletni i żadne z nich nie było ubezwłasnowolnione. Należy też zwrócić uwagę, że w dacie zawarcia ugody w sprawie o sygn. akt I C 309/10 powodowie byli reprezentowani przez pełnomocników. Powód J. W. udzielił swojej matce powódce H. W. pełnomocnictwa do reprezentowania go w postępowaniu sądowym o odwołanie darowizny (k. 118 akt sprawy o ww. sygnaturze). Z kolei H. W. posiadała pełnomocnika ustanowionego z urzędu w osobie radcy prawnego J. K. (postanowienie – k. 17, pismo – k. 30). W związku z tym należy stwierdzić, że z uwagi na stan psychiczny powoda J. W. stanowiący w toku procesu podstawę do orzeczenia o jego ubezwłasnowolnieniu całkowitym (upośledzenie umysłowe), mógłby z dużym prawdopodobieństwem prowadzić do uznania jego oświadczenia woli zawartego w ugodzie z dnia 9 lutego 2015 r. za nieważne, to jednak przedmiotowa ugoda obejmowała oświadczenia woli pełnomocników, którzy działali w imieniu i na rzecz swoich mocodawców. Niezależnie więc od zamieszczenia w zawartej ugodzie oświadczenia woli powoda i ważności tego oświadczenia, ważne było i skuteczne oświadczenia woli pełnomocnika strony powodowej. Ważności oświadczeń woli pełnomocników stron nie kwestionowano.

Należy przy tym podnieść, że zdolność procesową ma także osoba z zaburzeniami psychicznymi, nawet w stopniu wyłączającym trwale świadome i swobodne powzięcie decyzji i wyrażenie woli, jeżeli osiągnęła pełnoletność i nie została ubezwłasnowolniona. Jej zdolność procesowa wypływa wprost z pełni zdolności do czynności prawnych (art. 65 § 1 KPC w związku z art. 11 i 12 KC) (por. np. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 12 grudnia 1960 r. - zasada prawna - 1 CO 25/60, OSN 1961, nr 2, poz. 32, uchwała Sądu Najwyższego z dnia 29 września 1969 r., III CZP 74/69, OSNCP 1970, nr 6, poz. 98, postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 26 sierpnia 1970 r., I CZ 84/70, OSNCP 1971, nr 5, poz. 90, oraz wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 maja 1976 r., IV PRN 8/76). Wypływa stąd wniosek, że osoba dotknięta chorobą psychiczną i upośledzeniem umysłowym, a więc osoba z zaburzeniami psychicznymi w rozumieniu art. 3 pkt 1 ustawy z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (t.j. Dz.U. z 2011 r. Nr 231, poz. 1375 ze zm.), może, jeżeli jest pełnoletnia i nie została ubezwłasnowolniona, udzielić pełnomocnictwa procesowego, zachowuje bowiem w pełni zdolność procesową. Zaburzenia psychiczne mogą natomiast ograniczać lub wyłączać tzw. zdolność postulacyjną, nienormowaną wprost w przepisach kodeksu postępowania cywilnego, przez którą należy rozumieć kwalifikacje strony do samodzielnego działania w postępowaniu i osobistego podejmowania czynności procesowych (vide: uchwała Sądu Najwyższego z dnia 26 lutego 2015 r., III CZP 102/14, Legalis nr 1186134). Z tych przyczyn argumenty apelacji pozwanych kwestionujące ważność czynności prawnych zdziałanych po stronie powodów nie zasługiwały na podzielenie.

Chybiony okazał się też zarzut naruszenia art. 227 k.p.c. w zw. z art. 217 § 1 k.p.c. w zw. z art. 299 k.p.c., za pomocą którego skarżący starali się dowieść, że nie został przeprowadzony dowód z przesłuchania stron. Zauważyć bowiem należy, że na rozprawie w dniu 14 czerwca 2017 r. powodowie: J. W. i H. W. w obecności pozwanej J. A. i jej pełnomocnika złożyli zeznania. Wprawdzie wniosek o przesłuchanie stron na kolejnej rozprawie w dniu 21 maja 2018 r. został ponowiony, jednak nie istniały podstawy do jego uwzględnienia skoro został on już wcześniej zrealizowany.

Zdaniem Sądu Okręgowego, niezasadny okazał się też zarzut naruszenia art. 162<sup>1</sup> k.p.c. polegający na uniemożliwieniu pozwanej utrwalania przebiegu rozpraw za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk. Zauważyć trzeba, że przepis ten ma charakter ocenny co do decyzji sądu. Nie nakazuje on przewodniczącemu posiedzenia wyrażania zgody na utrwalanie przebiegu posiedzenia za każdym razem, gdy ze stosownym wnioskiem zwróci się o to strona postępowania sądowego. Odmowa wyrażenia zgody na samodzielne utrwalanie przebiegu posiedzenia sądowego za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk, zachodzi wówczas gdy na przeszkodzie stoi prawidłowość postępowania (np. zakłócałoby porządek posiedzenia). Taka jednak sytuacja nie zachodziła w niniejszej sprawie. Zarzut w tym zakresie jest jednak bezzasadny, skoro wniosek pełnomocnika pozwanych na rozprawie w dniu 14 czerwca 2017 r.

został uwzględniony i Sąd Rejonowy zezwolił pełnomocnikowi pozwanych na utrwalanie przebiegu posiedzenia za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk (k. 216), przy czym właśnie na tym terminie rozprawy przeprowadzono dowód z przesłuchania stron.

Wbrew zarzutom skarżących, nie można również podzielić argumentacji zmierzającej do oddalenia powództwa za gruncie art. 5 k.c. Wskazać należy, że strona pozwana powołując się na dyspozycję art. 5 k.c. podniosła, że powodowie nie wywiązali się z postanowień ugody z dnia 5 lutego 2015 r.

Zgodnie z art. 5 k.c. nie można czynić ze swego prawa użytku, który byłby sprzeczny ze społeczno - gospodarczym przeznaczeniem tego prawa lub z zasadami współzycia społecznego. Wykonywanie prawa podmiotowego w sposób sprzeczny z tymi kryteriami jest bezprawne i z tego względu nie korzysta z ochrony jurysdykcyjnej. Norma zawarta w tym przepisie ma charakter wyjątkowy i może być stosowana tylko po wykazaniu wyjątkowych okoliczności, w sytuacji, gdy w inny sposób nie można zabezpieczyć interesu osoby zagrożonej wykonaniem prawa podmiotowego przez inną osobę (zob. orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 17 października 1969 r., III CRN 310/69, OSNCP rok 1970, Nr 6, poz. 115) oraz w tych szczególnych przypadkach, w których wykorzystywanie uprawnień wynikających z przepisów prawa prowadziłyby do skutku nieaprobowanego w społeczeństwie ze względu na przyjętą w społeczeństwie zasadę współzycia społecznego (tak wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 lutego 2017 r. II CSK 236/16). Takiego nadużycia praw podmiotach Sąd Okręgowy nie dopatrzył się jednak po stronie powodów. Przede wszystkim nie można uznać, że powodowie ponoszą odpowiedzialność za to, że nie doszło do zawarcia umowy przenoszącej własność nieruchomości. Kwestią uboczną w przedmiotowej sprawie jest bowiem nierozliczenie wydatków, o których mowa w pkt 2 ugody. Ponadto należy zwrócić uwagę, że ugoda sądowa jest tytułem egzekucyjnym, która podlega wykonaniu w drodze egzekucji. Tymczasem pozwani w ogóle nie dochodzili od powodów realizacji pkt 2 ugody. Należy mieć też na względzie, że pozwana J. A. po dokonaniu darowizny dopuściła się przestępstw na szkodę powódki H. W. i jej męża B. W. (1) polegających na pozbawieniu H. W. wolności, przywłaszczeniu pieniędzy i dokumentów (vide: akta sprawy o sygn. II K 1/11). Zdaniem Sądu Okręgowego, również szczególna sytuacja osobista i majątkowa powodów przemawiała raczej za uwzględnieniem powództwa niżby jego oddaleniem.

Nie znajdując zatem podstaw do uwzględnienia apelacji pozwanych, Sąd Okręgowy na mocy art. 385 k.p.c. orzekł jak w sentencji.

O kosztach postępowania apelacyjnego postanowiono zgodnie z art. 98 § 1 i 3 k.p.c. w zw. z art. 99 k.p.c., art. 108 § 1 k.p.c. i art. 391 § 1 k.p.c. Pozwani, którzy przegrali postępowanie apelacyjne, zgodnie z zasadą wyrażoną w art. 98 § 1 k.p.c. powinni zwrócić pełnomocnikowi powodów ustanowionego z urzędu koszty postępowania odwoławczego, na które składają się: wynagrodzenie pełnomocnika w wysokości 2.700,- zł netto, określone zgodnie ze stawkami wymienionymi w § 4 ust. 1 i 2 w zw. z § 8 pkt 6 w zw. z § 16 ust. 1 pkt 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 3 października 2016 r. w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez adwokata z urzędu (Dz.U. z 2016 r. poz. 1714), którą należało dodatkowo powiększyć o należną stawkę podatku od towarów i usług, zgodnie z § 4 ust. 3 ww. rozporządzenia.

SSO Aneta Ineza Sztukowska SSO Małgorzata Szostak - Szydłowska SSO Cezary Olszewski